

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Mikolaj Kopernik

Rok XVII: 2019

Nr 32 (609)

Data odczytu: 13.11.2019 r.

Data wydania: 13.11.2019 r.

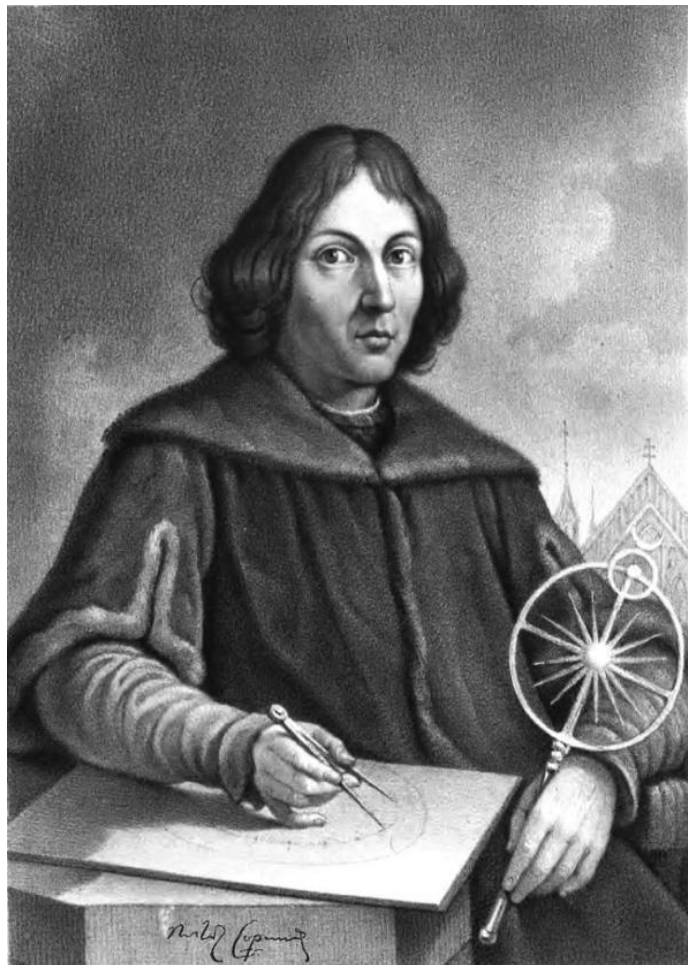
=====

1156. spotkanie

Łukasz Piasecki

Mikołaj Kopernik

Mikołaj Kopernik urodził się w Toruniu, 19 lutego 1473 roku. Jego ojciec, również Mikołaj był kupcem krakowskim, który w 1458 roku przeniósł się do Torunia, a w 1460 roku zawarł związek małżeński z Barbarą Watzzenrode (córka zasłużonego ławnika oraz aktywnego działacza Związku Pruskiego, rannego pod Łasinem w walce z Krzyżakami, w 1454 roku, Łukasza Watzzenrode). Niewykluczone, że pan Mikołaj Kopernik (ojciec Mikołaja – astronoma) przebywał tylko przelotnie w Krakowie, a nie jak podają niektórzy badacze bardzo często lub wręcz, iż tam mieszkał. Nazwisko Kopernik wzięło się od łacińskiego słowa „cuprum”, co oznacza miedź, nazywaną niegdyś koprem (a właśnie ojciec Mikołaja – astronoma handlował miedzią). Profesor Krzysztof Mikulski uważa, że rodzina Mikołaja Kopernika pochodzi z Nysy, skąd miała przenieść się do Gdańska, a stamtąd do Torunia. W Nysie bowiem wydobywano miedź. Mikołaj miał troje rodzeństwa: młodszego brata Andrzeja oraz siostry, Barbarę i Kata-

rynę. Warto wspomnieć, że ród Koperników wywodzi się ze śląskiej wsi Koperniki (w województwie opolskim) nieopodal miasta Nysa. Znajduje się tam Kościół z XIII wieku pw. świętego Mikołaja, i prawdopodobnie stąd popularność w rodzinie tego imienia. Państwo Kopernikowie posiadali winnice we wsi Kaszczorek (dzisiaj urzędowa część Torunia), i tam prawdopodobnie spędzali czas latem. Znał bez wątpienia biegle trzy języki: polski, niemiecki oraz łacinę. Pierwsze nauki pobierał w szkole parafialnej przy Kościele św. Janów w Toruniu. Bardzo prawdopodobne, że bakcyła astronomicznego zaszczerpił mu jego nauczyciel z tamtych czasów, Mikołaj Wodka z Kwidzyna (lekarz, astronom i astrolog). Niewykluczone, że poza Toruniem uczył się w owym czasie także we Włocławku. Po dość wczesnej śmierci ojca, w 1483 roku, „wziął go pod swoje skrzydło” biskup warmiński oraz dyplomata (przy okazji, co istotne, brat jego matki) Łukasz Watzenrode. On zadbał o karierę kościelną Mikołaja i rozwój naukowy. To za jego sprawstwem udał się na studia zagraniczne. Kształcił się jednakże najpierw w Akademii Krakowskiej (1491-1495), gdzie uczył go m.in. znany astronom oraz matematyk Wojciech z Brudzewa, potem w Bolonii prawo kanoniczne (od 1496), a od 1501 roku studia medyczne w Padwie. Świecenia kapłańskie otrzymał będąc jeszcze na studiach w Krakowie, chociaż jest to przez część historyków kwestionowane. Doktorat z prawa kanonicznego obronił w roku 1503 na Uniwersytecie w Ferrarze. Do Polski powrócił pod koniec 1503 roku.

Związał się ponownie dość mocno ze swoim wujem Łukaszem Watzenrode (został lekarzem biskupa oraz jego sekretarzem, za co pobierał pensję), przy którym wyrobił się pod względem politycznym oraz dyplomatycznym. Uczestniczył w zjazdach Stanów Prus Królewskich (przyłączone do Polski po pokoju z Krzyżakami w 1466 roku) w Malborku, Toruniu i Elblągu, uczestniczył w sejmie krakowskim (Parlament Królestwa Polskiego), koronacji Zygmunta I Starego w katedrze wawelskiej 7 stycznia 1507 roku. Sporo czasu poświęcał w Lidzbarku Warmińskim na samokształcenie, czytając masę książek znajdujących się w tamtejszej bibliotece. Stworzył w tym czasie mapę Prus i Warmii. Mikołaj Kopernik zasiedlał Warmię (kiedy był tam Komisarzem) osadnikami polskiego pochodzenia i zwalniał chłopów z płacenia czynszów na 6 lat. Ciekawe jest to, że między wujem a Mikołajem doszło do dość poważnego napięcia, co wynikało z faktu, że Kopernik nie chciał być typowo duchowną osobą a zdecydowanie naukowcem, co stało w sprzeczności z planami Łukasza Watzenrode, który chciał uczynić go swoim następcą (brat Andrzej nie wchodził w grę, gdyż zachorował na trąd i wyjechał na leczenie do Włoch). Stąd też w 1510 roku Mikołaj Kopernik przeniósł się z Lidzbarka Warmińskiego do Fromborka. Pełnił tam rolę kanclerza kapituły. W 1512 roku wraz z kapitułą fromborską złożył przysięgę wierności królowi Zygmuntowi I Staremu. W tym samym roku umiera Łukasz Watzenrode, a nowym biskupem (po długich targach i negocjacjach) zostaje wybrany Fabian Luzjański (wcześniej cichy stronnik

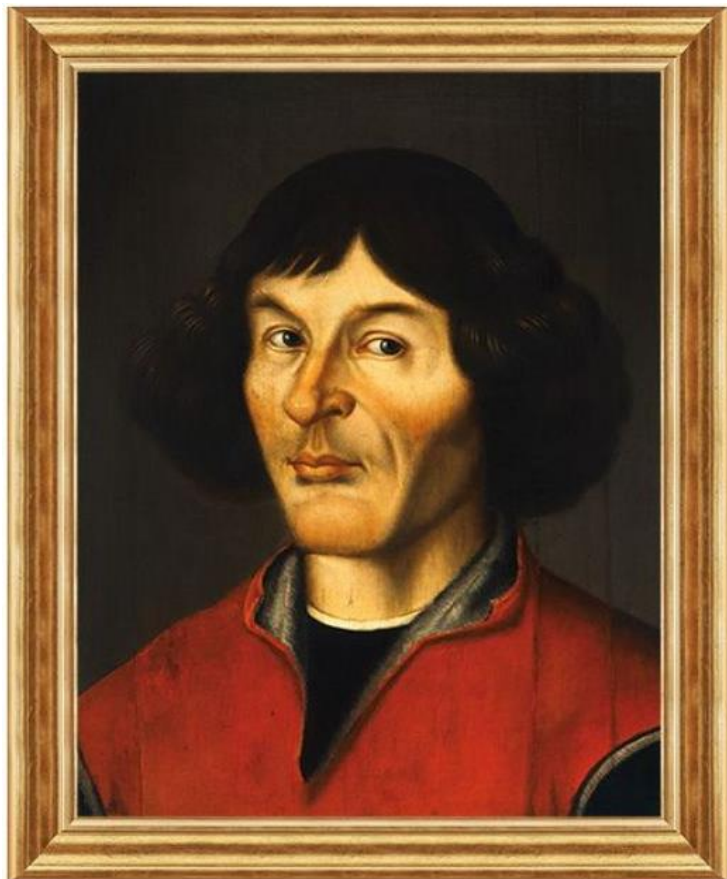
Jan Matejko, Mikołaj Kopernik we Fromborku

krzyżacki, który inwigilował Mikołaja Kopernika i wykradał mu z pokoju mapy, gdy ten wyjeżdżał do Fromborka; ciekawe jest jednakże to, że ogólnie był dość lojalnym poddanym Zygmunta I Starego, jak podają źródła). Z kolei na miejsce Mikołaja wszedł jego przyjaciel Tiedemann Giese, a sam astronom otrzymał w 1516 roku tytuł administratora dóbr w Olsztynie. Na prośbę Fabiana Luzjańskiego przygotował pierwszy szkic traktatu monetarnego, pt. *Rozmyślenia*. Miał wygłosić traktat o monecie w Toruniu w 1519 roku, ale z powodu wybuchu wojny polsko-krzyżackiej sprawa ta nie doszła do skutku.

W latach 1519-1521 wybuchła kolejna wojna polsko-krzyżacka, a Krzyżacy zaatakowali bliskie Kopernikowi miasta Frombork oraz Olsztyn. Kopernik rezydował na zamku w Olsztynie i zajmował się jego obroną, prosząc króla Zygmunta o wsparcie, jednakże list jaki wysłał w tej sprawie został przejęty przez Zakon. Na szczęście król dowiedział się z innych źródeł o trudnej sytuacji Warmii i w końcu listopada 1520 roku przysłał posiłki, na czele których stał Henryk Peryka z Janowic. 5 kwietnia 1525 roku Albrecht Hohenzollern (po przegranej wojnie) złożył królowi polskiemu uroczysty hołd, a Mikołaj Kopernik został komisarzem Warmii. Warto nadmienić, że w Olsztynie napisał sławetną rozprawę o monecie.

Do Grudziądza po raz pierwszy Mikołaj Kopernik przyjechał w roku 1507 i przebywał tu od 30 maja do 9 czerwca, wraz z orszakiem Łukasza Watzenrode. Przysłuchiwał się obradom Stanów Prus Królewskich poświęconym przeniesieniu Zakonu na Podole, aby tam walczyli z najeżdżającymi Polskę Tatarami (pomysł

narodził się jeszcze za czasów króla Jana Olbrachta). Jako ciekawostkę można dodać, że Łukasz Watzenrode chciał zostać gubernatorem w Prusach Królewskich, i takie rozwiązanie byłoby mu na rękę, gdyż Krzyżacy mogli to utrudniać. Ponadto mówiono o uchwaleniu podatków dla króla, a także podjęto dyskusję o pogarszającej się monecie.

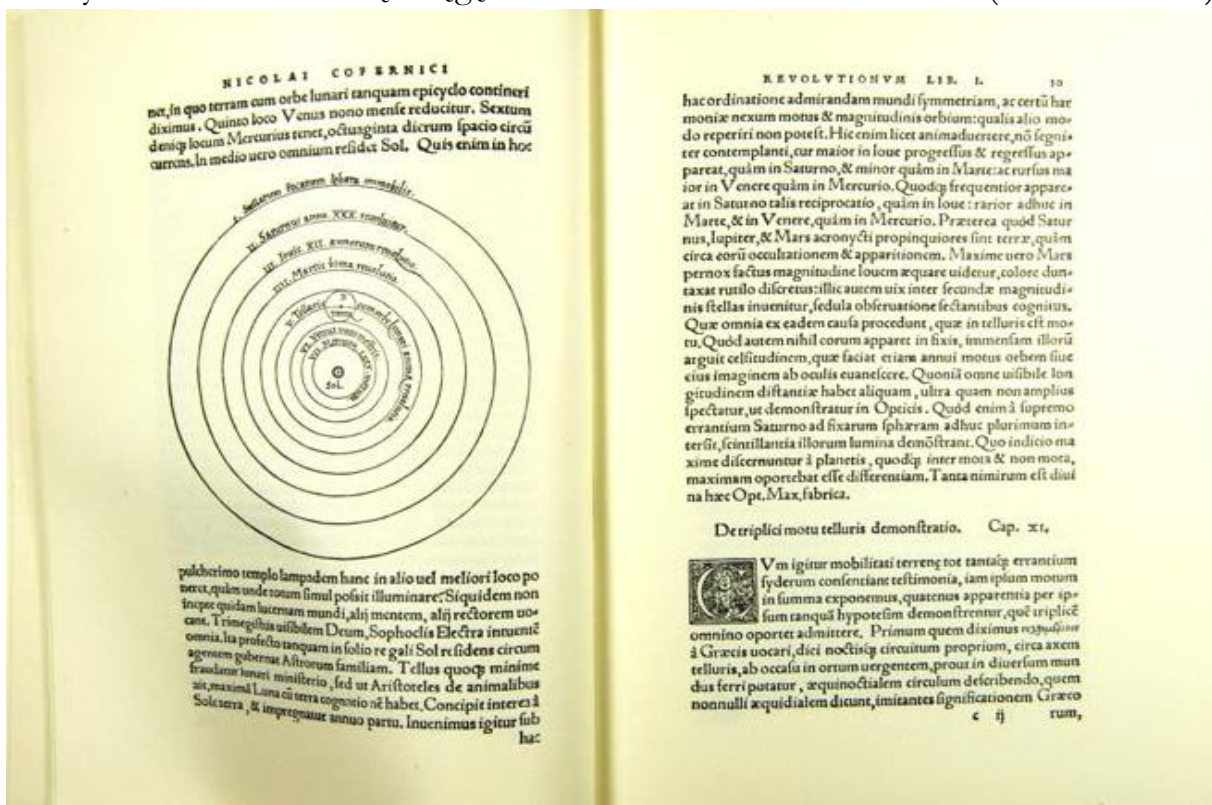
Drugi raz był w Grudziądzu w roku 1521, gdzie zjawił się ze skargą na Krzyżaków jako rzecznik biskupstwa warmińskiego. Piętnował gwałty i bezprawia jakich się dopuszczali. Zakon miał zrekomensować poniesione straty materialne, ale ostatecznie obrady przerwano z powodu zarazy, i powrócono do nich w roku następnym (1522).

Trzeci raz Mikołaj Kopernik odwiedził nasze miasto, wraz ze swoim przyjacielem Tiedemannem Giese, i przybył do Grudziądza (na zjazd stanów) 17 marca 1522 roku. Przebywał tutaj do 28 marca

wśród najwyższych dostojników państwowych, delegatów szlachty i miast. Nie przybyli jednakże przedstawiciele wielkiego mistrza Albrechta Hohenzollerna. Główne tematy obrad to reforma pruskiej monety oraz stosunki z Zakonem. Wtedy to złożył, wraz z Giese, skargę na Krzyżaków okupujących miasta biskupie oraz pobierających nielegalne cła. Jednakże odrębna dyskusja odbyła się 21 marca 1522 roku odnośnie kwestii uzdrowienia monety. Kopernik wygłosił swoją mowę po niemiecku i sformułował prawo tzw. złego pieniądza. Błędnie przypisywaną teorię Tomaszowi Greshamowi – finansście Tudorów w Anglii, który dokonał tego 39 lat później (1558). Na jego postulat wycofania z obiegu monety gorszej (z zawartością dużej ilości złego kruszcu) i wprowadzenia do obiegu jednolitej monety srebrnej (szeląga), opatrzonej herbem pruskim oraz wizerunkiem Zygmunta I Starego zareagowano z dystansem, ponieważ Kopernik nie przewidywał zysku z bicia monet, a miasta, zwłaszcza duże, broniły uprawnień menniczych. Nie oznacza to, że jego słowa poszły na marne, zyskały duże uznanie i spore zainteresowanie.

Dobrym przykładem może być postać Maurycego Ferbera, kolejnego z biskupów warmińskich, który poprosił Mikołaja Kopernika o przygotowanie kolejnej wersji rozprawy o biciu monety, co nastąpiło w 1526 roku. Problemem generalnym jednakże stale było to, że Kopernik, co podzielała większość chciał ujednoczenia monety dla Królestwa, Prus oraz Litwy, ale bez czerpania dochodów z samego jej biciu, co się już nie za bardzo podobało. Kopernik poszedł dalej, uważając iż dbanie o dobrą monetę na rynku walutowym jest powinnością każdego, komu na sercu leży dobro ojczyzny.

Podobnie jak z kwestią dotyczącą monety rzecz się miała z jego postrzeganiem wszechświata. Wiemy, że to on udowodnił, iż Ziemia krąży wokół słońca, a nie jak sądzono w średniowieczu, że słońce wokół płaskiej jak dysk Ziemi. Zainteresowania astronomiczne w szerszym zakresie przypadają na czas studiów mówiących o budowie Ziemi. Będąc już w Polsce, w 1507 roku, stworzył dzieło pt. *Komentarzyk*, który traktował o kulistości Ziemi i teorii heliocentrycznej; ale był napisany w formie czytanki, nieco wierszowanej, aby nie narazić autora na szykany ze strony Kościoła. Pierwszą księgę dzieła o nazwie *De Revolutionibus* (O obrotach...)

Mikołaj Kopernik, *De Revolutionibus orbium caelestium*

napisał bowiem w 1514 roku. W 1542 zaczęły wychodzić pierwsze publikacje dedykowane papieżowi Pawłowi III, z zastrzeżeniem, iż są to tylko hipotezy a nie prawda objawiona. Spora rolę w krzewieniu idei Kopernika odegrał profesor Jerzy Joachim Retyk (profesor matematyki z Wittenbergii), który wydrukował jego dzieło w Wittenberdze (potępił je Luter). W 1616 roku Kościół umieścił dzieło Mikołaja

Kopernika w Indeksie Ksiąg Zakazanych. Skreślono je z tej listy dopiero w 1828 roku po odkryciach Galileusza, i potwierdzeniu w 1835 roku teorii heliocentrycznej.

Mikołaj Kopernik wygłasza rozprawę o monecie w Grudziądzu

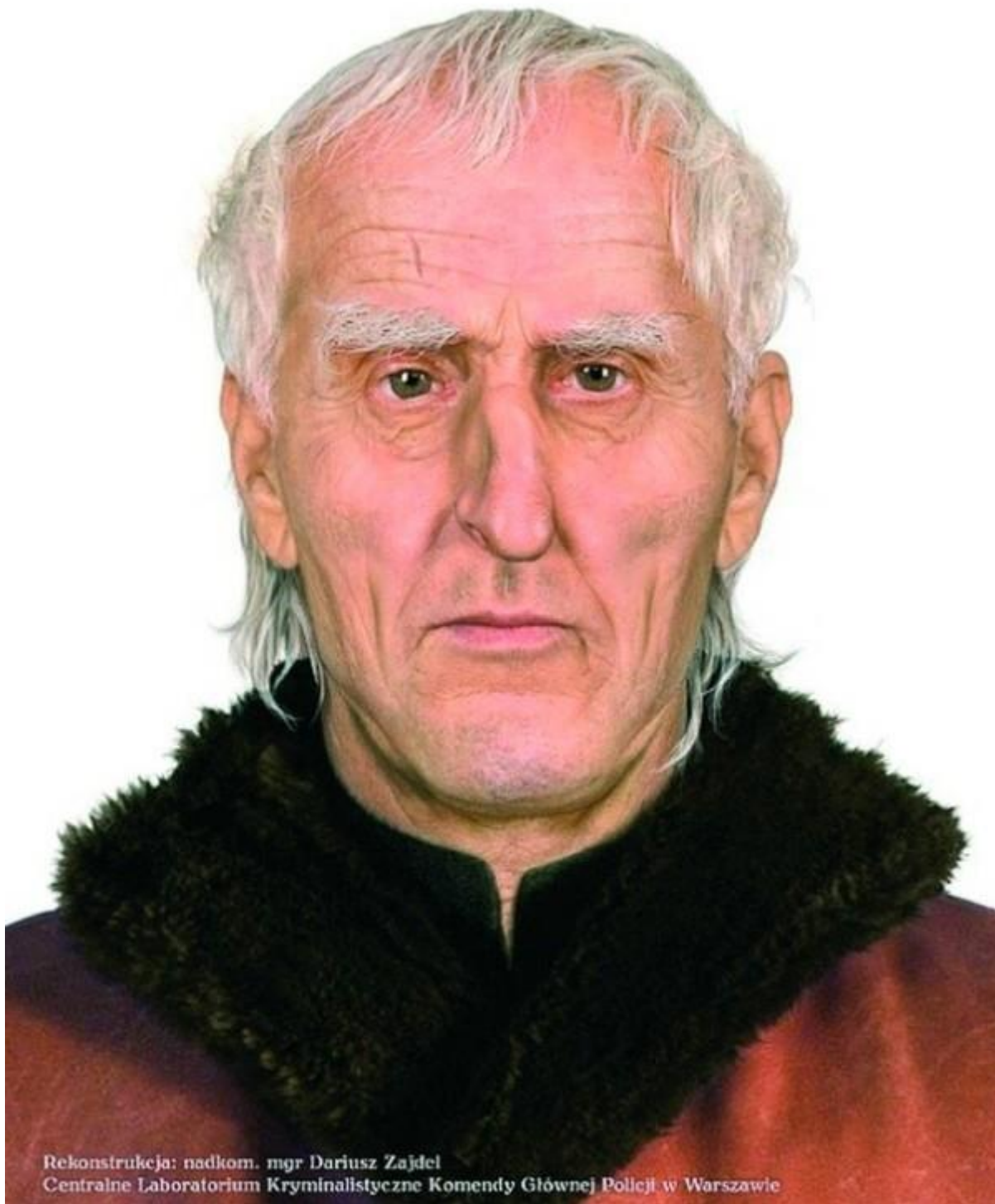
Mikołaj Kopernik zmarł na skutek wylewu krwi do mózgu, 24 maja 1543 roku, i został pochowany we Fromborku, w Katedrze, pod posadzką. Spędził we Fromborku łącznie 30 lat.

Rękopis dzieła Mikołaja Kopernika jest przechowywany w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie.

Cały swój zgromadzony bogaty księgozbiór podarował w testamencie diecezji warmińskiej, z której w czasie wojen ze Szwedami zostały skradzione i znajdują się w Szwecji.

Kopernik był prawdopodobnie związany uczuciowo (na pewno łączyła ich głęboka przyjaźń) we Fromborku z dwadzieścia lat młodszą, na dodatek zamężną, Anną Schilling (była gospodynią Mikołaja), z którą był prawdopodobnie spokrewniony (była rzekomo jego ku-

zynką). Pochodziła z bogatej gdańskiej mieszczańskiej rodziny. W 1538 roku biskup warmiński, Jan Dantyszek (który był pierwszym sekretarzem Zygmunta I Starego oraz pierwszym ambasadorem w historii polskiej dyplomacji; miał związki z Grudziądem – tutaj ukończył szkołę parafialną i nauczył się dobrze mówić po polsku (w tym języku mówiło wielu mieszkańców, podobnie jak w Toruniu); pochowany jak Mikołaj Kopernik we Fromborku) publicznie potępił Kopernika za związek z tą kobietą. Ostatecznie musiała opuścić Frombork i nigdy już tam nie wróciła.

Ławeczka Kopernika w Grudziądzu na Rynku.
Fot. Piotr Bilski

Ciekawe, że to właśnie Mikołajowi Kopernikowi zawdzięczamy smarowanie chleba masłem (kwestia zarazy w Olsztynie. Chleb spadał na ziemię i brudził się, a ludzie go zjadali i chorowali; dopiero, gdy smarowali masłem dostrzegali co tak naprawdę konsumują po jego kontakcie z podłożem).

Sławny cytat Kopernika: „Nie ma obowiązków większych nad obowiązków względem ojczyzny, dla której nawet życie należy poświęcić”.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.